

tiranog jezika pračovjeka govorio je na Devetom međunarodnom kongresu lingvista u Cambridgeu, Mass. (*Minimal Systems, Potential Distinctions, and Primitive Structures*) i pisao u *Phonetica* 11, 221—227 (1964) (*Couches primitives de structure phonologique*).

Posljednje 12. poglavlje, posvećeno dijakronijskoj lingvistici («Linguistic Change», str. 178—192), suviše je kratko, ali autoru ipak polazi za rukom da prikaže sve bitno, ističući stalno važnost promjena u formi izraza i sadržaja nad onima u supstanciji.

Kako se vidi, autor je u ovom djelu više nego u ostalima bazirao svoja izlaganja na glosematskim kategorijama što ne znači da ih nekritički usvaja jer na više mjesta kritizira neke postavke svojih danskih kolega. To je i razumljivo jer autor nije *homo unius libri*. Među svojim učiteljima i uzorima spominje u Predgovoru ne samo V. Brøndala, L. Hjelmseleva i Eli Fischer-Jørgensen nego i P. Fouchéa, M. Durand, A. Martineta, N. S. Trubeckoga, R. Jakobsona, F. Coopera i ostale učenjake iz Haskins Laboratorija u New Yorku te doajena romanista sijedog španjolskog historičara jezika R. Menéndez Pidal. Malmbergu je uspjelo da na originalan način strukturalistički kombinira učenja tako različitih pravaca na širokom rasponu od ekstremnih formalista do lingvista koji u prvi plan ističu odnose jezika i kulture i sociolingvističke faktore pa će tako svaki čitalac, bez obzira kojoj školi pripada, naći u ovom djelu svoj račun.

Razumljivo je da je autor, kad god je bilo zgodno, uklopio u svoje izlaganje i rezultate vlastitih istraživanja ne samo na području romanskih jezika (osobito španjolskoga, francuskoga i talijanskoga gdje je — kako specijalisti znaju — dao priloga velike naučne vrijednosti) nego i švedskoga i drugih skandinavskih jezika. U odabiranju primjera služio se građom iz ovih posljednjih uglavnom samo onda kad se u njima nalaze jedini ili najbolji primjeri za pojave koje je htio osvijetliti ili o kojima je imao nešto novo da kaže (npr. o švedskom vokalizmu i akcentima). Inače se najčešće služi primjerima iz engleskoga, na kome je jeziku monografija pisana, ili iz ostalih svjetskih jezika. Djelo je odlično ilustrirano s 88 slika, dijagrama i tablica (spektrogrami su reproducirani na odličnom papiru i tehnički besprijekorni). Većina ilustracija preuzeta je iz teško dostupnih djela ili se ovdje prvi put objavljuje što im povećava vrijednost.

Skućeni opseg sprečavao je autora da do u detalje protumači neka pitanja. Stoga se često ispričava čitaocima: »This is not the place to go further...« Međutim, opsežne bibliografske note (str. 193—205) nadoknađuju tu namjernu konciznost samo je šteta što nisu tiskane na dnu odgovarajućih strana jer je ovako čitalac prisiljen da ih često traži na kraju knjige. Predmetni indeks (*Subject Index*, str. 206—210), izrađen dvostupačno, upućuje na obrađene pojmove i teme te znatno olakšava rad s ovom monografijom koja bi trebalo da postane *livre de chevet* svakog lingvista.

Bilo bi zgodno da se ovo djelo zbog njegove izuzetne važnosti prevede na naš jezik te bi tako tvorilo zgodan pendant uz povijest lingvističkih pravaca koju dugujemo Milki Ivić.

Zarko Muljačić

Georges Mounin, HISTOIRE DE LA LINGUISTIQUE DES ORIGINES AU XXe SIÈCLE, Paris, Presses Universitaires de France, 1967, 226 str.

U zbirci »Le linguiste« koja je dio odlične serije priručnika »Les précis de l'enseignement supérieur« (skraćeno SUP) a uređuje je A. Martinet, izašla je nedavno ova knjiga. Drugi dio, *La linguistique du XXe siècle*, u pripremi je u istoj zbirci. Autor, profesor Filozofskog fakulteta u Aix-en-Provence, istaknuti je romanist koji je dosada objavio deset knjiga i velik broj članaka i manjih priloga iz oblasti romanskih jezika i književnosti te opće lingvistike s osobitim obzirom na problem prevodenja uopće i stroja za prevodenje posebno.

Knjiga sadrži Uvod i pet nejednakih poglavlja: L'Antiquité (str. 17—102), Le Moyen Age (IVe—XIVe siècle) (str. 103—115); Les Temps modernes (str. 116—151),

gdje je obrađena lingvistika od 15. do kraja 18. st.; Le XIXe siècle (str. 152—213) i Vers la linguistique du XXe siècle (str. 214—222).

Iako se opća lingvistika kao znanost u modernom smislu rodila sa Saussureovim CLG, ljudi su davno prije 1916. god. razmišljali o jezičnim pojavama pa je historijat te misli — drži autor — ne samo značajan za bolje razumijevanje onoga što je slijedilo nego i poučan za singviste, osobito mlade. Modernih povijesti lingvistike također nije bilo do početka našeg stoljeća (kao prvu M. spominje *Sprogvidenskabens Historie*, Kopenhagen 1902 Danca V. Thomsena). U zadnjem deceniju pojavilo se doduše više takvih djela, ali su sva za period koji obrađuje Mounin prekratka, a osim toga skoro svima nedostaje uočavanje povezanosti razvoja lingvistike s razvojem drugih nauka i ljudskih djelatnosti uopće. Većina autora iscrpljuje se u istraživanju povijesti prenošenja lingvističkih teorija, principa i metoda kao da je povijest lingvistike samo linearni slijed intelektualnih genealogija i praćenje utjecaja pojedinih mislilaca i škola u vremenu i prostoru. Najplodnija razmišljanja o jeziku nisu uvijek nikla iz lektire starijih rasprava već su često bila plod sasvim praktičnih potreba (npr. želje da se pravilno čita i interpretira neki »mrtvi« jezik, osobito u sakralne svrhe, da se uspješno predaje strani jezik, da se u lingvistici primijene metode koje su se iskazale u drugim znanostima, da se usavrše telefon i radio itd.). Ali pustimo autora da sam opiše svoje shvaćanje i svoju metodu. Na početku završnog poglavlja, u glavi koja nosi značajan naslov *Continuité et rupture* (str. 214), M. piše: »On a insisté plus d'une fois, dans le cours du présent manuel, sur l'absence fréquente de développement linéaire en histoire, sur le tracé souvent zigzagant de la ligne du progrès, sur le hasard des individus, sur l'accord ou le désaccord entre une idée nouvelle et son premier auditoire expliquant sa fortune ou son infortune. On ne sera donc pas tenté de présenter le passage du XIXe siècle au XXe siècle comme un simple fait de généalogie intellectuelle: Bopp genuit Pott, qui genuit Schleicher, qui genuit Brugmann, qui genuit Saussure. Ni comme un fait d'épanouissement spontané, au cours duquel toutes les promesses de la fin du XIXe siècle seraient ponctuellement tenues par le commencement du XXe. Ni non plus, au contraire, comme une rupture totale entre les deux moments«.

Svojim načelima ostao je autor vjeran u toku čitave svoje knjige i osobito je dobro uspio da prikaže razne prekretnice u povijesti lingvistike te u tom smislu ne samo kvantitativno nego i kvalitativno njegovo djelo predstavlja napredak u uspoređenju s još uvijek korisnim i u raznim specifičnostima nenadomještenim djelima raznih prethodnika, koje M. s dužnim poštovanjem ali i uz razne zamjerke spominje u »Introduction« (str. 3 i d.). Među njima djelo M. Ivić, *Pravci u lingvistici*, Ljubljana 1963, odnosno englesko predačeno izdanje (*Trends in Linguistics*, The Hague 1965) zaprema osobito častno mjesto: jedino je od spomenutih kome autor zamjera samo kratkoću (naime, čitav period do Saussurea u M. Ivić triput je kraći nego kod Mounina).

Na kraju svakog poglavlja daje se opširna bibliografija, a u toku teksta M. upozorava čitaoca na lakune koje postoje u historiografiji. Od tih su neke naknadno ispunjene: v. L. Rosiello, *Linguistica illuminista*, Bologna 1967. M. je svoju knjigu garnirao i pogodnim citatima (većinom u francuskom prijevodu) iz navedenih djela pa je tako ona ne samo *hand-book* već i *text-book*.

U prvom poglavlju koje sadrži 9 glava autor, nakon razmatranja o postanku jezika i o jeziku u prahistoriji, govori o razvoju lingvističke teorije i prakse kod Egipćana, Sumeraca i Akadijaca, u staroj Kini, Indiji, kod Feničana, Židova, Grka i Rimljana. Začudo je glava o Egipćanima duža od glave o Grcima.

Glede postanka jezika M. ističe odlučnu promjenu u shvaćanjima koja je nastala kad je postalo jasno da se prvi ljudi nisu pojavili pred 5 do 6 tisuća nego pred milijun godina, zbog čega rekonstruirani indoevropski prajezik za treći milenij prije nove ere nije više vremenski bliz počecima jezične aktivnosti pa je time čitava perspektiva povijesti lingvistike trebalo da se izmijeni. M. odbija ideje G. Révésza i priklanja se najnovijim mišljenjima francuskog učenjaka André Leori-Gourhana, koji je između ostalog ustanovio međuovisnost centara za govor i centara za tzv. tehnološki motricitet što postoji već u mozgu australanthropa. Prema učenju istog paleontologa i etnologa, s kojim se M. uglavnom slaže, slikarije

u spiljama iz epohe Aurignac i mnoge kasnije nisu piktogrami, kako se dosad mislilo, već »tracés conventionnels, abstraits, servant vraisemblablement de support mnémotechnique à un contexte oral irrémédiablement perdu« (str. 30—31), pa ih naziva *mythogrammes*.

U proučavanju specifičnosti koje su razni narodi Starog vijeka unijeli u opću povijest lingvističke misli i koja je (osim od Grka dalje) vrlo loše dokumentirana, M. je dobro pazio da ne prijede suviše u oblast koja se tiče povijesti pisma. S pravom je svuda u povijesti pisma isticao kako je struktura dotičnog jezika uvjetovala baš onakav razvoj pisma kakav nam je iz radova o hijeroglifima, klinastom pismu, kineskom pismu itd. poznat. Autor znalački prati napore (najčešće izolirane i nesvijesne) koji su doveli malo po malo od ideograma do fonograma ili su se zaustavili na raznim polovičnim rješenjima, ističući epohalnu ulogu Grka koji su »otkrićem« alfabeta u kome se i vokali pišu (na što ih je potakla struktura njihova jezika) došli do savršenstva koje Feničanima zbog karaktera njihova jezika nije bilo nužno potrebno (kao ni današnjim Arapima). Pritom ne zanemaruje ni društvene faktore koji su ponegdje usporili ili zaustavili razvoj u smjeru alfabeta hotimičnim konzerviranjem starih formi. Vrlo kompleksne procese približuje nam služeći se suvremenim terminima tako da je i nestručnjacima iz oblasti povijesti pisma jasna veza između promjena u pismu i jezičnih jedinica prve a kasnije i druge artikulacije (u martinetovskom smislu). Istina, već je A. Meillet bio uočio da »la structure de la langue a conditionné chaque invention décisive« (misli se: na polju pisma), a autorova je zasluga što je sa strukturalističkih pozicija pokazao u svakom pojedinom slučaju zašto je došlo do usavršenja (Grci nisu na pr. bili »prametniji« od Feničana nego ih je struktura njihove morfologije u kojoj su vokali nepredvidivi natjerala da »otkriju« znakove za vokale).

U svakoj glavi autor iznosi što su pojedini narodi mislili o svome i o tuđim jezicima, o njihovu postanju, porijeklu, vrijednosti i sl. a ujedno sabire podatke iz izvora koji se tiču položaja i djelovanja pisara, prevodilaca i gramatičara. Prirodno je da najveću pažnju posvećuje teoretskim raspravama indijskih jezikoslovaca koji su više od dvije tisuće godina prije nego Zapad provodili analizu riječi u moneme a učenjem o *sphoti* došli vrlo blizu načelima fonologije. Također je dosta prostora posvetio grčkom i rimskom doprinosu teoretskog karaktera, čemu se pridružuju u II poglavlju na str. 105—107, interesantna zapažanja o artikulaciji glasova (sa citatima) iz dijela arapskog gramatičara Abū Halima i o fonološkim shvaćanjima islandskog gramatičara 12. st. Halfreda Christiansena (kome M., iz nepoznatih razloga, ne spominje ime). Autor prepusta mladim kolegama da na suvremeni način prouče učenja o jeziku u radovima pisaca XI do XIV st.

U trećem poglavlju, nakon što je sažeto prikazao razloge pojačanog interesa za strane jezike i kulture u tom razdoblju, potanko analizira u svoje doba čuvenu *Grammaire de Port-Royal*, ne slažući se s N. Chomskym koji u njoj nalazi preteču svoje transformacijske gramatike. Po M. mišljenju, G. B. Vico ne zaslužuje u povijesti jezika ono mjesto koje su mu posthumno pribavila Croceova djela: detaljna analiza njegovih tekstova pokazuje da je gotovo uvijek bio »un attardé«.

Tako mu je posvetio samo 60 strana (što je lako mogao podvostručiti), autoru je uspjelo da 19. stoljeće prikaže u bitnim crtama, rukovodeći se i ovdje načelom R. L. Wagnera da treba »replacer chaque fait d'histoire, que ce fait soit une idée linguistique, un livre, un homme, dans son contexte historique et psychologique«. Problem postanka i genetičke srodnosti jezika ne znači, na pr., isto u 16. i u 19. st., jer se povijesni kontekst stubokom izmijenio. Na str. 157 M. spominje zasluge sanskritologa austrijskog misionara Paulina a Sancto Barthelomaeo. Trebalo je reći da se radi o Hrvatu koji se prije zaređenja zvao Filip Vezdin (usp. R. Katičić, »Jugoslaveni i Indija, Zagreb 1965, str. 5). Rađanje komparativizma bilo bi krivo usporediti s gromom iz vedra neba — konstatira s pravom M. — jer je komparativna metoda i prije 1816. god. bila poznata: rodila se vjerojatno u povijesti religije a najviše uspjeha je poznjela u uporednoj anatomiji, biologiji i paleontologiji. M. prati razvoj od komparativne gramatike iz epohe romantizma do historijske gramatike iz epohe pozitivizma, ističući kako su se borbom mišljenja (čemu su pridonijeli najviše nekonformistički pojedinci, shvaćeni tek od idućih generacija)

napuštala neznanstvena stanovišta, bazirana na nacionalističkim i evropocentričkim predrasudama: danas se nitko ne bi osudio ustvrditi da su fleksivni jezici savršeni od ostalih, da je čitava povijest indoevropskih jezika zapravo dekadencija u odnosu na »savršenik« prajezik i sl. Mouninovo gledanje na danskog lingvistu R. Raska udaljuje se od konvencionalnoga jer M. u njemu vidi učenjaka koji svojim zanimanjem za tipologiju jezika nastavlja tradicije 18. st. i ujedno anticipira suvremenu sinkronijsku lingvistiku; Raskovo zanimanje za skandinavsku jezičnu historiju smatra pak prolaznim i drugorazrednim faktom. M. ne propušta da istakne kako je, i pored toga što su Silvestre de Sacy i drugi pariški orijentalisti bili učitelji njemačkih lingvista na razmeđu 18. i 19. str., Francuska kroz preko pet decenija (uz par iznimaka) vrlo malo značila u komparativnoj lingvistici što je već Meillet opazio i definirao riječima: »Condillac a barré la route à Bopp«. Govoreći o W. von Humboldt u kome posvećuje čitavu jednu glavu s napomenom da zaslužuje čitavu monografiju koje još nema, M. mu nalazi korijene u 18. st. i prati odjeke njegova djela kod Crocea, Cassirera, Weisgerbera i Whorfa. Nakon opširne glave o A. Schleicheru (uspūt budi rečeno, M. navodi često samo prezime autora!) i vrlo uspješog sažetog prikaza eksperimentalne fonetike koja je iznalaženjem brojnih »nerješivih« problema izazvala kasnije pojavu fonologije, autor objektivno priznaje mladogramatičarima njihove zasluge ali i kritizira ono što je prolazno u njihovu učenju, shvatljivu za vrijeme kad je historija bila »discipline pilote«.

Zadnje poglavlje prikazuje stavove iz mladenačke faze Saussurea, Baudouina de Courtenaya i Whitneya s napomenom da ta djela kao, možda, i djela Švicarca A. Martyja čine duhovni supstrat na kome se razvio svima nam bolje poznati Saussure iz druge faze. Najvažnija revolucija u povijesti lingvističke misli nije buknila odjednom. Obnova interesa za opću lingvistiku ne može se zamisliti bez revaloriziranja pozitivne baštine 19. stoljeća, pa stoga, uza svu zahvalnost koju dugujemo Saussureu, ne možemo reći: »Enfin Saussure vint...«

Prikazana knjiga jamstvo je da će nam prof. G. Mounin u najavljenoj II knjizi svog djela dati pouzdanu i pedagoški vrlo upotrebljivu panoramu razvoja lingvističke misli kroz zadnjih pola stoljeća. O toj materiji autor je objavio već više predradnji (usp. njegove napise u prvim godištim ugledne pariške revije *La Linguistique*).

Žarko Muljačić